

ΓΛΩΣΣΙΚΕΣ ΕΠΙΛΟΓΕΣ – ΕΚΦΡΑΣΤΙΚΑ ΜΕΣΑ ΣΕ ΕΝΑ ΜΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

- α) γλωσσικές ποικιλίες** (γλωσσική ιδιοτυπία, ιδίωμα ή διάλεκτο του ομιλητή ή συγγραφέα, γεωγραφικές, κοινωνικές γλωσσικές ποικιλίες, οπτικές της γλώσσας),
- β) λεξιλόγιο** (κοινό – καθημερινό, εξειδικευμένο – τεχνικό),
- γ) γραμματικοί χρόνοι,**
- δ) εγκλίσεις και τροπικότητες**
- ε) ρηματικά πρόσωπα,**
- στ) φωνή – διάθεση ρήματος, ενεργητική - παθητική σύνταξη,**
- ζ) στίξη** που υιοθετείται σε συγκεκριμένα σημεία του κειμένου,
- η) σύνδεση των προτάσεων** (παρατακτική - υποτακτική σύνδεση, ασύνδετο σχήμα, μικροπερίοδος – μακροπερίοδος λόγος),
- θ) ονοματοποίηση:** ρηματικά και ονοματικά σύνολα,
- ι) χρήση ευθέος ή πλαγίου λόγου,**
- ια) η χρήση των ερωτήσεων,**
- ιβ) ύφος,**
- ιγ) αναφορική – ποιητική λειτουργία γλώσσας**
- ιδ) σχήματα λόγου**

Όλες οι γλωσσικές επιλογές συνδέονται λειτουργικά με το νόημα και το ύφος του κειμένου

Α/ ΓΛΩΣΣΙΚΕΣ ΠΟΙΚΙΛΙΕΣ

Κοινή ονομάζεται η επίσημη γλώσσα μιας χώρας που χρησιμοποιείται από όλους (ακόμα και από όσους μιλούν διαλεκτικά ή ιδιωματικά).

Εκτός από αυτήν όμως υπάρχουν συνήθως και πολλές **γλωσσικές ποικιλίες**. Οι γλωσσικές ποικιλίες χωρίζονται σε δύο μεγάλες κατηγορίες:

- α) τις γεωγραφικές:** διάλεκτος, ιδίωμα, ιδιωματισμός (τύπος που δε συνηθίζεται στην κοινή γλώσσα π.χ., *με λέει*), ιδιωτισμός (έκφραση που λέγεται μόνο σε μια συγκεκριμένη γλώσσα και έχει λάβει ξεχωριστή, συνήθως μεταφορική, σημασία (π.χ. τρώει ξύλο, τό 'βαλε στα πόδια, κλείνω τα δεκαπέντε)
- β) τις κοινωνικές:** ανάλογα με την ηλικία, τη μόρφωση, την κοινωνική τάξη, το φύλο, τη φυλή, την καταγωγή, το επάγγελμα και την περίσταση.

Β/ ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

Οι λέξεις φέρουν, ενσωματώνουν θα μπορούσαμε να πούμε, όλα τα νοήματα. Όλα τα νοήματα που έχουν σχέση με τη ζωή, από τα πιο ταπεινά έως τα πιο σπουδαία, από τα πιο καθημερινά έως τα πιο υψηλά, από τα πιο κοντινά έως τα πιο μακρινά. Γι' αυτό και οι σημασίες τους, οι λεπτές αποχρώσεις τους και τα συγκινησιακά φορτία τους είναι αμέτρητα.

Χωρίζουμε ωστόσο το λεξιλόγιο σε τέσσερις μεγάλες κατηγορίες: **λαϊκό** ή **λόγιο** και **κοινό** (καθημερινό) ή **εξειδικευμένο** (τεχνικό).

Οι κατηγορίες αυτές διαιρούνται σε υποκατηγορίες οι οποίες με τη σειρά τους μπορούν να διαιρεθούν σε μικρότερες π.χ. *εξειδικευμένο-επιστημονικό- ιατρικό*.

Ο λόγος της ταξινόμησης είναι, όπως πάντα, η καλύτερη κατανόηση και διαχείριση της πολυμορφίας και της λειτουργίας των γλωσσικών φαινομένων.

Λαϊκές ονομάζουμε τις λέξεις οι οποίες εκφράζουν κατά κανόνα έννοιες που έχουν σχέση με την καθημερινή ζωή και τις συχνές ανθρώπινες δραστηριότητες και που χρησιμοποιούνται αδιάλειπτα από τότε που εντάχθηκαν στο ελληνικό λεξιλόγιο, π.χ. *καρέκλα, φαγητό, θρανίο* κτλ.

Στις λαϊκές λέξεις περιλαμβάνονται **ελληνικές** και **ξένες** λέξεις.

Λόγιες ονομάζουμε τις λέξεις που εισήγαγαν μετά την ίδρυση του νεοελληνικού κράτους οι λόγιοι συγγραφείς με δύο τρόπους: α) με την επαναφορά στον γραπτό καταρχήν λόγο λέξεων της αρχαίας ελληνικής οι οποίες είχαν πάψει να χρησιμοποιούνται για πολλούς αιώνες, όπως π.χ. *καθηγητής, συμβόλαιο* κ.ά., και β) με τη δημιουργία νέων λέξεων, που δεν υπήρξαν στο παρελθόν, με βάση όμως στοιχεία (ρίζες, καταλήξεις κτλ.) από αρχαίες ελληνικές λέξεις, όπως *γραμματολογία, πυροσβέστης* κ.ά.

Γ/ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

Χρόνοι ονομάζονται οι μορφολογικοί τύποι του ρήματος με τους οποίους δηλώνεται πότε γίνεται αυτό που σημαίνει το ρήμα. Οι χρόνοι είναι τριών ειδών: α) **οι παρόντικοί**, που δηλώνουν ότι κάτι γίνεται στο παρόν (ενεστώτας, παρακείμενος), β) **οι παρελθοντικοί**, που δηλώνουν ότι κάτι έγινε στο παρελθόν (παρατατικός, αόριστος, υπερσυντέλικος) και γ) **οι μελλοντικοί**, που δηλώνουν ότι κάτι θα γίνει στο μέλλον (συνοπτικός μέλλοντας, εξακολουθητικός μέλλοντας, συντελεσμένος μέλλοντας). Πρέπει να επισημανθεί ότι τη χρονική αυτή διάσταση την εκφράζουν κυρίως οι τύποι της οριστικής έγκλισης.

Οι χρόνοι των ρημάτων εκτός από τη **χρονική βαθμίδα**, το παρελθόν, παρόν και μέλλον δηλώνουν και τον **τρόπο ή όψη ή το ποιόν της ενέργειας**. Το οποίο μπορεί να είναι :

Μη Συνοπτικό (συνεχιζόμενο ή επαναλαμβανόμενο γεγονός: ενεστώτας, παρατατικός και εξακολουθητικός μέλλοντας) π.χ. *κάθε απόγευμα διαβάζει*.

Συνοπτικό (ολοκληρωμένο γεγονός: αόριστος και συνοπτικός μέλλοντας) π.χ. *είδοποίησα τον υπάλληλο*.

Συντελεσμένο (ενέργεια που έγινε στο παρελθόν αλλά το αποτέλεσμα τους ισχύει και στο παρόν: παρακείμενος, υπερσυντέλικος και συντελεσμένος μέλλοντας) π.χ. *έχω καθαρίσει το δωμάτιο*.

Δ/ ΕΓΚΛΙΣΕΙΣ ΚΑΙ ΤΡΟΠΙΚΟΤΗΤΕΣ

Η σημασία των εγκλίσεων

Οριστική

Η οριστική φανερώνει το πραγματικό και το βέβαιο (απλή οριστική). Ή το δυνατό και λέγεται δυνητική οριστική ή το πιθανό και λέγεται πιθανολογική οριστική.

Υποτακτική

Η υποτακτική φανερώνει κυρίως το ενδεχόμενο και το επιθυμητό. Αυτή είναι κυρίως η σημασία της. Μέσα στο λόγο όμως παίρνει και άλλες σημασίες συγγενικές. Έτσι φανερώνει: προτροπή, παραχώρηση, ευχή, το δυνατό, απορία, το πιθανό, προσταγή ή απαγόρευση.

Η υποτακτική συνοδεύεται από τα μόρια *να, ας* καθώς και από τους συνδέσμους: *αν, εάν, σαν, όταν, πριν, πριν να, μόλις, προτού, άμα, να, για να, μη, μήπως*.

Προστακτική

Η προστακτική φανερώνει την επιθυμία ως προσταγή. Ανάλογα όμως με το πρόσωπο προς το οποίο απευθύνεται εκείνος που μιλά, η προσταγή μπορεί να γίνει: προτροπή, απαγόρευση, παράκληση, ευχή, έντονη ενέργεια.

Οι **εγκλίσεις** είναι γραμματικός ρηματικός τρόπος να εκφραστεί η **τροπικότητα**, η στάση δηλαδή του υποκειμένου απέναντι στα λόγια του.

Τούτη είναι δύο ειδών: επιστημική και δεοντική

Επιστημική είναι η τροπικότητα κατά την οποία ο ομιλητής εκφράζει **διαβαθμίσεις βεβαιότητας**, που στο ένα του άκρο βρίσκεται η υπόθεση και στο άλλο η ρητά δηλωμένη βεβαιότητα.

• Υπόθεση

Εκφράζεται η υπόθεση του ομιλητή γι' αυτό που λέει. Εκφέρεται με το *να + υποτακτική*, τα *αν, εάν, άμα, έτσι και, ας + οριστική* πολλών χρόνων κ.ά., π.χ. Να ξέρουν οι άνθρωποι τι χάνουν από τη ζωή στο χωριό, θα φύγουν από τις πόλεις. Ας είχε αυτοκίνητο και θα έβλεπες πού θα ήταν.

• Δυνατότητα

Εκφράζεται από τον ομιλητή αυτό που είναι δυνατό να γίνει. Εκφέρεται ως εξής: *μπορεί + υποτακτική, ίσως + υποτακτική, θα + οριστική* κ.ά., π.χ. Φέτος, λόγω του καιρού, μπορεί να έχουμε μεγάλη παραγωγή λαδιού. Ίσως κάνει λιγότερο κρύο τον επόμενο μήνα.

• Πιθανότητα

Εκφράζεται από τον ομιλητή η πιθανότητα να γίνει αυτό που λέει. Από αυτήν την άποψη είναι πιο ισχυρή από τη δυνατότητα. Εκφέρεται με τα *πρέπει + υποτακτική, θα + οριστική* κ.ά., π.χ. Ο θεός σου πρέπει να έχει πολλά χρήματα για να τα ξοδεύει τόσο εύκολα. Θα ήταν δύσκολα εκείνα τα χρόνια.

• Βεβαιότητα

Εκφράζεται από τον ομιλητή βεβαιότητα γι' αυτό που λέει. Εκφέρεται με απλή οριστική και συνοδεύεται συχνά από εκφράσεις (επιρρήματα κτλ.) που δηλώνουν βεβαιότητα, π.χ. Ο Κολόμβος σίγουρα ανακάλυψε την Αμερική.

Δεοντική: είναι η τροπικότητα κατά την οποία ο ομιλητής εκφράζει διαβαθμίσεις αναγκαιότητας, που στο ένα άκρο του βρίσκεται η απλή επιθυμία και στο άλλο η υποχρέωση:

- **Επιθυμία**

Εκφράζεται από τον ομιλητή η επιθυμία του υποκειμένου. Εκφέρεται συχνά με το ρήμα θέλω + υποτακτική, π.χ. Όλοι θέλουν να έχουν καλή υγεία.

- **Ευχή**

Εκφράζεται από τον ομιλητή η επιθυμία του υποκειμένου ως ευχή. Είναι πιο ισχυρή από την τροπικότητα της επιθυμίας. Εκφέρεται με απλή υποτακτική (και εκφράσεις που δείχνουν πως πρόκειται για ευχή και όχι προσταγή) και με τα ας, να, μακάρι, που + υποτακτική, π.χ. Ας πλύνει καμιά φορά το αυτοκίνητο. Να μπεις στην εκκλησία, έστω και για λίγο.

- **Πρόθεση**

Εκφράζεται από τον ομιλητή η πρόθεση του υποκειμένου να κάνει μια ενέργεια. Εκφέρεται με ρήματα που δηλώνουν πρόθεση (στοχεύω να, σκοπεύω να, προτίθεμαι να, λέω να κτλ.) + υποτακτική, π.χ. Οι μαθητές της Γ' Λυκείου σκοπεύουν να πάνε φέτος εκδρομή στην Ιταλία.

- **Υποχρέωση**

Εκφράζεται από τον ομιλητή η ανάγκη, η υποχρέωση του υποκειμένου να κάνει μια ενέργεια. Εκφέρεται, εκτός της προστακτικής, με το απρόσωπο ρήμα «πρέπει» και με ανάλογες εκφράσεις (είναι ανάγκη, είναι υποχρεωμένος κτλ.) + υποτακτική, π.χ. Φέτος ο Γιάννης πρέπει να πάρει το πτυχίο του.

Ε/ ΡΗΜΑΤΙΚΑ ΠΡΟΣΩΠΑ

Η επιλογή του ρηματικού προσώπου είναι καθοριστική και συνδέεται άρρηκτα με το σκοπό της σύνταξης και το είδος του κειμένου που διαβάζουμε. Αναλυτικότερα:

Ενικός Αριθμός

Το πρώτο (α') ενικό:

- Προσδίδει αμεσότητα, ζωντάνια, ζωηρότητα, ενδιαφέρον στο λόγο, αφού η αφήγηση εμπεριέχει το στοιχείο της προσωπικής μαρτυρίας.
- Οι σκέψεις προβάλλονται εντονότερα και εναργέστερα στον αναγνώστη.
- Ο λόγος εκφράζει προσωπικές εκτιμήσεις, αφού τα πράγματα προσεγγίζονται μέσα από μια εσωτερική οπτική γωνία και λειτουργεί το προσωπικό φίλτρο του πομπού.
- Προσδίδει στο κείμενο προσωπικό εξομολογητικό τόνο.
- Προκαλεί συγκινησιακή φόρτιση στο δέκτη, αφού παρακολουθεί και βιώνει προσωπικά βιώματα του πομπού.
- Τονίζεται το «εγώ» του πομπού και ενδεχομένως υποδηλώνει ή δηλώνει με σαφήνεια-όταν γίνεται συνεχής χρήση- εγωκεντρισμό και εγωπάθεια, πιθανόν

και στα όρια της αλαζονείας, π.χ. στον πολιτικό λόγο που κινείται στα όρια της προπαγάνδας (λόγοι του Χίτλερ).

Το δεύτερο (β') ενικό:

- Προσδίδει αμεσότητα και οικειότητα στον λόγο, αφού ο πομπός δημιουργεί έναν τεχνητό αγωγό επικοινωνίας με τον ή τους δέκτες του. Απευθύνεται άμεσα σ' αυτούς, είναι σαν να συνομιλεί μαζί τους και έτσι πετυχαίνει να τους καταστήσει συμμετόχους στην προβληματική που αναπτύσσει, περνώντας τους με τον πιο άμεσο τρόπο το μήνυμά του.
- Προσδίδει διαλογικό χαρακτήρα στον λόγο.
- Ο τόνος γίνεται συνομιλητικός-φιλικός.

Το τρίτο (γ') ενικό:

- Προσδίδει αντικειμενικότητα, αμεροληψία, ουδετερότητα, αφού οι επισημάνσεις του πομπού φαίνονται αναμφισβήτητες και γενικώς αποδεκτές.
- Αποστασιοποιεί το συγγραφέα από τη συμμετοχή και τον καθιστά αντικειμενικό παρατηρητή.
- Καθιστά το μήνυμά γενικόλογο και του προσδίδει καθολικό κύρος για αυτό χρησιμοποιείται για γενίκευση σκεπτικού, προκειμένου να προκύψουν συμπεράσματα με ευρύτερη ισχύ και αποδοχή.
- Αποφεύγει την άμεση αναφορά, καθιστώντας το μήνυμά υπαινικτικό.

Πληθυντικός Αριθμός

Το πρώτο (α') πληθυντικό:

- Ο συγγραφέας συμμετέχει, αφού μοιράζεται με τον αναγνώστη την ίδια οπτική γωνία.
- Δημιουργείται μια αίσθηση οικειότητας (αμεσότητα) ανάμεσα στον πομπό και στο δέκτη, αφού εντάσσει τον εαυτό του μέσα σε ένα ευρύτερο σύνολο ατόμων, π.χ. στους ακροατές του, γίνεται «ένα με αυτούς», μιλάει «μαζί με αυτούς και γι' αυτούς».
- Η χρήση του αποπνέει συλλογικότητα, ενώ ο λόγος αποκτά αμεσότητα και έτσι πετυχαίνει να τους ευαισθητοποιήσει κατά τον καλύτερο και πιο αποτελεσματικό τρόπο.
- Αποδίδει συλλογική ευθύνη / τονίζεται η ανάγκη για δραστηριοποίηση των αρμόδιων φορέων.
- Μπορεί να τους πείσει πιο εύκολα, αφού εντάσσει και τον εαυτό του στα μέτρα-προτάσεις που παρουσιάζει.

Το δεύτερο (β') πληθυντικό:

- Προσδίδει αμεσότητα και οικειότητα στο λόγο, αφού ο πομπός δημιουργεί έναν τεχνητό αγωγό επικοινωνίας με τον ή τους δέκτες του. Απευθύνεται άμεσα σ' αυτούς, είναι σαν να συνομιλεί μαζί τους και έτσι πετυχαίνει να τους καταστήσει συμμετόχους στην προβληματική που αναπτύσσει, περνώντας τους με τον πιο άμεσο τρόπο το μήνυμά του.
- Προσδίδει διαλογικό χαρακτήρα στο λόγο.
- Ο τόνος γίνεται συνομιλητικός-φιλικός.
- Το ύφος και ο λόγος αποκτούν θεατρικότητα, παραστατικότητα, ενδεχομένως και δραματικότητα.
- Προσδίδει ζωντάνια στο λόγο / συναισθηματική προσέγγιση.

Το τρίτο (γ') πληθυντικό:

- Προσδίδει αντικειμενικότητα, αμεροληψία, ουδετερότητα, αφού οι επισημάνσεις του πομπού φαίνονται αναμφισβήτητες και γενικώς αποδεκτές.
- Αποστασιοποιεί τον συγγραφέα από τη συμμετοχή και τον καθιστά αντικειμενικό παρατηρητή.
- Καθιστά το μήνυμα γενικόλογο και του προσδίδει καθολικό κύρος για αυτό χρησιμοποιείται για γενίκευση σκεπτικού, προκειμένου να προκύψουν συμπεράσματα με ευρύτερη ισχύ και αποδοχή.
- Αποφεύγει την άμεση αναφορά, καθιστώντας το μήνυμα υπαινικτικό.

ΣΤ/ ΦΩΝΗ – ΔΙΑΘΕΣΗ ΡΗΜΑΤΟΣ

Η **φωνή** αφορά τη γραμματική μορφολογία και όχι τη σημασία των ρημάτων. Υπάρχουν δύο φωνές:

α) η **ενεργητική φωνή**, στην οποία ανήκουν όλα τα ρήματα που η κατάληξή τους είναι -ω

β) η **παθητική φωνή**, στην οποία ανήκουν όλα τα ρήματα που η κατάληξή τους είναι -ομαι

Η **διάθεση** αφορά τη σημασία των ρημάτων και διακρίνουμε τέσσερις διαθέσεις:

α) την **ενεργητική**: όταν ενεργώ, κάνω κάτι π.χ. *παίζω, μαγειρεύω, εργάζομαι*

β) την **παθητική**: όταν παθαίνω κάτι π.χ. *εξετάζομαι, ανακρίνομαι, επιδιορθώνομαι, πάσχω*.

γ) την **μέση**: όταν ενεργώ και η ενέργεια επιστρέφει στον εαυτό μου π.χ. *πλένομαι, ξυρίζομαι*.

δ) την **ουδέτερη**: όταν ούτε ενεργώ ούτε παθαίνω κάτι π.χ. *το χωριό βρίσκεται στους πρόποδες του βουνού, τα παιδιά κοιμούνται*.

Όπως φαίνεται και από τα παραδείγματα, οι διαθέσεις δεν συναρτώνται με τις φωνές. Μπορεί δηλαδή ένα ρήμα να είναι ενεργητικής φωνής αλλά παθητικής διάθεσης και το αντίστροφο.

Τα πιο χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι τα ρήματα *εργάζομαι*, που δηλώνει κατεξοχήν ενεργητική διάθεση αλλά είναι παθητικής φωνής, και το ρήμα *πάσχω* που είναι κατεξοχήν παθητικής διάθεση αλλά είναι ενεργητικής φωνής (βλ. και πολύ συχνές κοινές λανθασμένες χρήσεις όπως: *διαρρέει η είδηση/ την είδηση, η είδηση επεξεργάζεται από τους δημοσιογράφους*)

ΕΝΕΡΓΗΤΙΚΗ ΠΑΘΗΤΙΚΗ ΣΥΝΤΑΞΗ

Στην **ενεργητική σύνταξη** εξαιρείται το υποκείμενο που ενεργεί, το οποίο έχει πρωταγωνιστικό ρόλο στην πρόταση.

Αυτό προσδίδει στο λόγο:

- υποκειμενικότητα
- σφρίγος, δυναμισμό, ζωντάνια, παραστατικότητα
- αμεσότητα

Στην **παθητική σύνταξη** εξαιρείται η ενέργεια, η πράξη και όχι το υποκείμενό της, το οποίο αποσιωπάται είτε για λόγους ευγενείας είτε για λόγους αγνοίας είτε για λόγους σκοπιμότητας ή και επειδή εύκολα εννοείται.

Αυτό προσδίδει στον λόγο:

- ευγένεια, ευγενική διατύπωση
- αντικειμενικότητα, ουδετερότητα
- επισημότητα, τυπικότητα
- σκοπιμότητα
- ποικιλία νοημάτων

Στην παθητική σύνταξη το υποκείμενο της αντίστοιχης ενεργητικής σύνταξης δηλώνεται με ποιητικό αίτιο. Το ποιητικό αίτιο δηλώνει πάντα **τον δράστη ή την αιτία** από τα οποία προέρχεται το πάθημα του ρήματος. Δηλώνεται ως εξής:

- από + αιτιατική
- σε + αιτιατική
- με + αιτιατική
- Το ποιητικό αίτιο μπορεί να παραλείπεται ως ευκόλως εννοούμενο.

Τροπή ενεργητικής σύνταξης σε παθητική και το αντίθετο:

A) Κατά την τροπή από ενεργητική σε παθητική σύνταξη ενεργούμε ως εξής:

1. το ρ. ενεργητικής διάθεσης το τρέπουμε σε παθητική στον ίδιο χρόνο.
2. το αντικείμενο του ενεργητικού ρ. το τρέπουμε σε υποκείμενο του παθητικού ρ.
3. το υποκείμενο του ενεργητικού γίνεται ποιητικό αίτιο.
4. όταν το ρ. είναι δίπλωτο (δηλ. έχει δύο αντικείμενα) τότε το άμεσο τρέπεται σε υποκείμενο και το έμμεσο παραμένει αντικείμενο.
5. σε περίπτωση που το ρ. δεν μπορεί να τραπεί επακριβώς σε παθητικό τότε το τρέπουμε περιφραστικά.

B) Ενώ κατά την τροπή από παθητική σύνταξη σε ενεργητική ενεργούμε ως εξής:

1. Το ρήμα παθητικής διάθεσης το τρέπουμε σε ενεργητική
2. το υποκείμενο του ρήματος το τρέπουμε σε αντικείμενο
3. Το ποιητικό αίτιο το τρέπουμε σε υποκείμενο

Παράδειγμα (πανελλαδικές 2009)

Να αναγνωρίσετε το είδος της σύνταξης (ενεργητικής ή παθητικής) στις παρακάτω προτάσεις και να μετατραπεί η καθεμιά στην αντίθετή της

α) «... γιατί εδώ την αυθεντία, όταν κι όπου υπάρχει, με τρόπο πάντως ελέγξιμο, δεν την περιφρουρεί καμιά αστυνομική δύναμη.»

β) «Η μάχη του ανθρώπου δε θα χαθεί ενόσω θα υπάρχει καταφυγή του Λόγου, το βιβλίο.»

Απάντηση

α) «Η αυθεντία, όταν και όπου υπάρχει, με τρόπο πάντως ελέγξιμο, δεν περιφρουρείται από καμιά αστυνομική δύναμη.»

β) Ο άνθρωπος δε θα χάσει τη μάχη ενόσω θα υπάρχει καταφυγή του Λόγου, το βιβλίο».

Κατά την μετατροπή από ενεργητική σύνταξη σε παθητική, τα αποθετικά ρήματα, αυτά δηλαδή που έχουν μόνο παθητική φωνή αλλά ενεργητική διάθεση υποκαθίστανται από συνώνυμα ή περιφραση. π.χ. *Το πλήθος υποδέχτηκε τους αθλητές- Οι αθλητές έγιναν δεκτοί από το πλήθος ή Ο υπουργός επισκέφθηκε την πόλη μας-Η πόλη μας δέχθηκε επίσκεψη από τον υπουργό.*

Ζ) ΣΤΙΞΗ

Η γραμματικό – συντακτική λειτουργία της στίξης

Τελεία (.)

Χρησιμοποιείται για να δηλώσει:

- το τέλος περιόδου
- σύντμηση λέξεων
- συντομογραφίες

Άνω τελεία (·)

Σημειώνεται για να δηλώσει:

- το τέλος ημιπεριόδου Η ημιπερίοδος έχει μεν νοηματική αυτοτέλεια, όχι όμως και ολοκληρωμένο νόημα. Για να ολοκληρωθεί, είναι απαραίτητο και το τμήμα του λόγου που ακολουθεί.

Άνω και κάτω τελεία (:)

Χρησιμοποιείται για:

- να εισαγάγει παράθεμα
- να εισαγάγει κατάλογο στοιχείων
- να εισαγάγει γνωμικό, παροιμία κ.τ.λ.
- να συνδέσει προτάσεις από τις οποίες η δεύτερη επεξηγεί την πρώτη ή είναι αποτέλεσμα της πρώτης
- να γίνει διάκριση μεταξύ θέματος και σχολίου σε κείμενα επιγραμματικού χαρακτήρα

Κόμμα (,)

Είναι ίσως το συχνότερο σημείο στίξης και χρησιμοποιείται:

- σε ασύνδετο σχήμα
- στην αρχή και το τέλος παρενθετικής πρότασης
- πριν και μετά την κλητική προσφώνηση
- στην παράθεση και την επεξήγηση
- στις δευτερεύουσες επιρρηματικές προτάσεις εκτός από τις ειδικές, τις ενδοιαστικές, τις πλάγιες ερωτηματικές και τις βουλητικές (όταν όμως αυτές χρησιμοποιούνται ως επεξηγήσεις, τότε το κόμμα μπορεί να σημειωθεί)

Παύλα (-)

Χρησιμοποιείται για να δηλώσει:

- την εναλλαγή προσώπων στο διάλογο
- το διάστημα μεταξύ δυο ορίων - την ένωση στοιχείων

- τη διάζευξη

Διπλή παύλα (- -)

Χρησιμοποιείται για:

- την οριοθέτηση παρενθετικών σχολίων Τα σχόλια αυτά είναι επεξηγηματικά ή συμπληρωματικά και θεωρούνται αρκετά χρήσιμα ώστε να συμπεριλαμβάνονται στα γραφόμενα.

Παρενθέσεις () και Αγκύλες ([] { } < >)

Σημειώνονται για να συμπεριλάβουν:

- παραπομπές
- πηγές παραθεμάτων
- επεξηγηματικά στοιχεία
- σχόλιο που επεξηγεί ή συμπληρώνει αλλά είναι επουσιώδες

Η στίξη ως σχόλιο

Θαυμαστικό (!)

Ως σχόλιο χρησιμοποιείται γενικά για να δώσει έμφαση στο συναισθημα. Ειδικότερα, για να δηλώσει:

Θαυμασμό, έκπληξη, ειρωνεία, απορία, αμφισβήτηση, αποφασιστικότητα, ανησυχία, για να υπογραμμιστεί η εντύπωση από κάτι απίστευτο αλλά και αμφιβολία, υπερβολή, πάθος, φόβο, πόνο, χαρά, ελπίδα, κ.ά.

Με την απλή συντακτική του χρήση το θαυμαστικό σημειώνεται: - ύστερα από επιφωνήματα ή επιφωνηματικές φράσεις - σε προστακτικές

Παραδείγματα:

α) θαυμασμός: Εξαιρετική η ερμηνεία του ρόλου!

β) έκπληξη: Κανένας υπεύθυνος δε σκέφτηκε ότι τέτοιες παραγωγικές δραστηριότητες θα προκαλέσουν προβλήματα στο φυσικό περιβάλλον! Όταν το θαυμαστικό βρίσκεται εντός παρενθέσεων στο εσωτερικό της πρότασης, δηλώνει έκπληξη σε σχέση με ένα από τα στοιχεία του μηνύματος. Οι αποφάσεις λήφθηκαν δια βοής (!) στο Συνέδριο του κόμματος.

γ) ειρωνεία: Φαίνεται πως κανένας Γερμανός πολίτης δε γνώριζε την ύπαρξη στρατοπέδων συγκέντρωσης! Σπουδαίος πολιτικός !!!

δ) απορία: Τι παράξενη συμπεριφορά!

ε) αμφισβήτηση: Πιστεύεις κι εσύ τέτοια πράγματα!

στ) αποφασιστικότητα: Θέλω γράμματα! Αποκρίθηκε ο μικρός αυθόρμητα, μηχανικά, χωρίς να σκεφτεί τι έλεγε με το ίδιο πάντα αφαιρεμένο και παράξενο ύφος.

ζ) ανησυχία: Από την εκπομπή ρύπων όμως, κινδυνεύουν και οι υπαίθριες αρχαιότητες!

η) για να υπογραμμιστεί η εντύπωση από κάτι απίστευτο: Και όμως, ο πολίτης συχνά, εκλαμβάνει ως αληθινό το ψευδές, όταν αυτό προβάλλεται ως τέτοιο από τα ΜΜΕ!

Ερωτηματικό (;)

Ως σχόλιο, μπορεί να δηλώνει:

Προβληματισμό, προτροπή, ειρωνεία, αμφισβήτηση της αξιοπιστίας μιας θέσης, αμφιβολία, διατύπωση ρητορικής ερώτησης (ερώτησης δηλαδή της οποίας η απάντηση είναι αυτονόητη), πρόθεση του γράφοντος να αφυπνίσει τον αναγνώστη αλλά και για να δείξει απειλή, να προκαλέσει το ενδιαφέρον, να δώσει παραστατικότητα.

Παραδείγματα:

- α) προβληματισμό: Γιατί άραγε επιλέχτηκε μια εικόνα ως αφόρμηση και όχι ένα κείμενο;
- β) προτροπή: Δεν πρέπει οι νέοι να συμμετέχουν ενεργητικά στις κοινωνικές διαδικασίες;
- γ) ειρωνεία: Τέτοια ανασφάλεια νιώθουμε πια ως εθνικό σύνολο;
- δ) αμφισβήτηση της αξιοπιστίας μιας θέσης: Είναι παιχνίδι η ζωή;
- ε) αμφιβολία: Ο κατάλληλος(;) άνθρωπος στην κατάλληλη θέση. Όταν το ερωτηματικό βρίσκεται εντός παρενθέσεων στο εσωτερικό της πρότασης, δηλώνει αμφιβολία / αμφισβήτηση σε σχέση με ένα από τα στοιχεία του μηνύματος.
- στ) διατύπωση ρητορικής ερώτησης: Δεν έχει πια αποδείξει η ζωή πώς η τεχνολογία έχει το πρόσωπο του Ιανού;
- ζ) πρόθεση του γράφοντος να αφυπνίσει τον αναγνώστη: Δεν είναι καιρός να συνειδητοποιήσουμε ότι η βλάβη στο φυσικό περιβάλλον είναι παράλληλα και ηθική βλάβη;

Αποσιωπητικά (...)

Ως σχόλιο ο γράφων τα χρησιμοποιεί για να δηλώσει: κάποιο υπονοούμενο το οποίο πρέπει να συμπεράνει ο αναγνώστης, στιγμιαία παύση της ανάγνωσης πριν από ένα στοιχείο του μηνύματος στο οποίο πρέπει ο αναγνώστης να εστιάσει την προσοχή του, συγκίνηση, ντροπή, δισταγμό, απειλή, προβληματισμό.

Παραδείγματα:

- α) κάποιο υπονοούμενο το οποίο πρέπει να συμπεράνει ο αναγνώστης: Παρά τα όσα είχαν ανακοινωθεί, ο υπουργός δεν παραβρέθηκε στη συνάντηση των συνδικαλιστών...
- β) στιγμιαία παύση της ανάγνωσης πριν από ένα στοιχείο του μηνύματος στο οποίο πρέπει ο αναγνώστης να εστιάσει την προσοχή του: Γλώσσα είναι...ολόκληρος ο λαός σύμφωνα με τους Φλαμανδούς.
- γ) συγκίνηση: Μέσα στην πικρή μοναξιά της φυλακής, έφερε ξάφνου στο μυαλό του τους πολιτικούς κρατούμενους άλλων εποχών...κι ένιωσε παράξενα συντροφευμένος για λίγο.
- δ) ντροπή: Στην εποχή της κατανάλωσης, το μέτρο, κύρια φιλοσοφική αρχή των αρχαίων Ελλήνων, μας είναι πια ολωσδιόλου ξένο...τι να πει πια κανείς;
- ε) δισταγμό: Η ατομική αντίσταση...ναι, να ηρωοποιείται, αλλά όχι να ιεροποιείται.
- στ) απειλή: Λύματα, φυτοφάρμακα, σκουπίδια...ο πολιτισμός μας πολιορκείται ασφυκτικά από τα ίδια του τα απορρίμματα.
- ζ) προβληματισμό: Ο ντόπιος τουρίστας αντιμετωπίζεται από την τουριστική βιομηχανία ρατσιστικά...

Εισαγωγικά (« »)

Ως σχόλιο, χρησιμοποιούνται δηλώνοντας:

αποστασιοποίηση του γράφοντος από τα γραφόμενα, μεταφορική χρήση μιας λέξης του κειμένου, έμφαση, αμφισβήτηση, ειρωνεία κ.α.

Παραδείγματα:

α) αποστασιοποίηση του γράφοντος από τα γραφόμενα, απαξίωση μιας έννοιας: Περιορισμένα «κέρδη» άφησε στο λαό μας η μεταναστευτική πολιτική που ακολούθησε ως τώρα.

β) μεταφορική χρήση μιας λέξης του κειμένου: Γερή «γροθιά» δέχτηκε ο αθλητισμός προχθές την Κυριακή από τη δράση ταραχοποιών στοιχείων στα γήπεδα.

γ) έμφαση: Αρχίζω την κάθε μέρα μου προφέροντας τη λέξη «Ελευθερία».

δ) αμφισβήτηση: Έτσι, οι ντόπιοι πληθυσμοί σ' αυτές τις χώρες του πλανήτη, έπεσαν θύματα της απληστίας των «πολιτισμένων» λευκών.

ε) ειρωνεία : Ο υπεύθυνος έφτασε στο χώρο με τη «συντροφιά» αστυνομικών δυνάμεων

Η) ΣΥΝΔΕΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΤΑΣΕΩΝ

Παρατακτική σύνδεση:

- Συνδέονται **ισοδύναμες** προτάσεις (Κ+Κ, Δ+Δ όμοιες) με τη χρήση παρατακτικών συνδέσμων: συμπλεκτικών (*και, ούτε, μήτε..*), αντιθετικών (*αλλά, όμως, παρ' ..*), διαζευκτικών (*ή, είτε – είτε*), συμπερασματικών (*λοιπόν, επομένως...*), επεξηγηματικών (*δηλαδή*).
- Ο παρατακτικός λόγος είναι **λιτός, απλός, γοργός και κοφτός, άμεσος**, ωστόσο, συχνά, δυσχεραίνει τον δέκτη να συλλάβει σε βάθος ένα μήνυμα.

Υποτακτική σύνδεση:

- Συνδέονται **ανόμοιες** προτάσεις (Κ+Δ, Δ+Δ ανόμοιες) με υποτακτικούς συνδέσμους, αντωνυμίες ή επιρρήματα (*ότι, μήπως, ποιος, πότε, επειδή, για να, ώστε, όταν, αν, εάν, και, όπως...*).
- Η υπόταξη είναι **πυκνός λόγος**, καθιστά το **ύφος σύνθετο** και αποτελεί **δείγμα υψηλού πνευματικού επιπέδου**, ενώ προσδίδει πειστικότητα και παραστατικότητα στις απόψεις μας. Ωστόσο, μερικές φορές το ύφος του κειμένου γίνεται δυσνόητο, ενώ ενδέχεται να μαρτυρεί και μια τάση επιδειξιμανίας εκ μέρους του πομπού.

Είναι δυνατή η μετατροπή της παρατακτικής σύνδεσης σε υποτακτική και το αντίστροφο.

Παράδειγμα:

Η αδικοπραγία οφείλεται στη θεοποίηση του χρήματος.

Επειδή θεοποιείται το χρήμα, η αδικοπραγία ενισχύεται.

Μιλά τόσο σιγά, ώστε δεν ακούγεται καθόλου.

Μιλά τόσο σιγά· δεν ακούγεται καθόλου.

Ασύνδετο σχήμα

Στο **ασύνδετο σχήμα** οι προτάσεις δεν ενώνονται με κάποια λέξη ή σύνδεσμο, παρά μόνο χωρίζονται με κόμμα:

π.χ. Παίξαμε, τραγουδήσαμε, ήπιαμε νερό, φρέσκο καθώς ξεπήδαγε απ' τους αιώνες. (Οδ. Ελύτης, «Στα κτήματα βαδίσουμε όλη μέρα»)

Ο συγγραφέας αποσκοπεί στο να δώσει **ένταση**, έμφαση στο λόγο, **να χρωματίσει συναισθηματικά** το κείμενό του. Να προσδώσει **λιτό, γοργό και κοφτό ύφος** και συχνά κάποια **παραστατικότητα**.

Μακροπερίοδος λόγος

Αποτελείται από **εκτεταμένες περιόδους με πολλές κύριες και δευτερεύουσες προτάσεις**. Κύρια συντακτική υποδομή είναι η **διαδοχική υπόταξη**. Ο συγγραφέας **εκφράζει σύνθετες και περίπλοκες σκέψεις**. Με τον τρόπο αυτό, επιζητεί να παρουσιάσει αναλυτικά τη συλλογιστική του πορεία, την επιχειρηματολογία του, ώστε να την καταστήσει πειστική.

Δημιουργεί **σύνθετο, επίσημο και αυστηρό ύφος**. Δείγμα υψηλού επιπέδου του πομπού, ενώ ταυτόχρονα βοηθά τον δέκτη να αντιληφθεί τις διαπλοκές των εννοιών. Προσδίδει **έμφαση, ένταση στον λόγο**, με αποτέλεσμα το κείμενο να αποκτά **δυναμικό και γοργό ρυθμό**. Ενδέχεται να λειτουργεί παραπειστικά, όταν υπάρχει καλάρωση από πλευράς λογικών σχέσεων, καθιστώντας ασαφή τα νοήματα.

Μικροπερίοδος λόγος

Αποτελείται από **σύντομες προτάσεις με παρατακτική σύνδεση**. Είναι **λόγος απλός και λιτός** βοηθώντας στην κατανόηση των νοημάτων.

Προσδίδει στο ύφος και τον τόνο χαρακτήρα **λιτό, απέριττο, γοργό, κοφτό** προσφέροντας **έμφαση, αμεσότητα, ζωντάνια**.

Θ) ΟΝΟΜΑΤΟΠΟΙΗΣΗ: ΡΗΜΑΤΙΚΑ ΚΑΙ ΟΝΟΜΑΤΙΚΑ ΣΥΝΟΛΑ

Οι λέξεις της ίδιας πρότασης που συνδέονται μεταξύ τους, ώστε να αποτελούν ομάδες με το ίδιο νόημα ονομάζονται **λεκτικά σύνολα**. Τα λεκτικά σύνολα διακρίνονται σε ρηματικά και ονοματικά. **Το ονοματικό σύνολο** αποτελείται από το όνομα (υποκείμενο) με το συμπλήρωμά του (άρθρο, επίθετο, αριθμητικό, αντωνυμία, μετοχή). **Το ρηματικό σύνολο** αποτελείται από ένα ρήμα – μονολεκτικό ή περιφραστικό - με το συμπλήρωμά του (αντικείμενο ή κατηγορούμενο [άρθρο, ουσιαστικό, επίθετο, αντωνυμία] επίρρημα, σύνδεσμος, μόριο, προθετικό σύνολο).

Τα **ονοματικά σύνολα** αποδίδουν το **μόνιμο**, το **γενικό**, το διαχρονικό, το αφηρημένο. Η συχνή χρήση ονοματικών συνόλων προσδίδει **επίσημο και σοβαρό ύφος** στο κείμενο. Ο χρήστης τους συνήθως διαθέτει υψηλή διανοητική δύναμη και επίπεδο.

Τα **ρηματικά σύνολα** αποδίδουν το **συγκεκριμένο**, το **παροδικό** και δεν μπορούν να αναχθούν στο γενικό. Με αυτά επιδιώκεται η αμεσότητα της επικοινωνίας. Το **ύφος** είναι **απλό, λιτό, καθημερινό, κατανοητό**. Ο χρήστης τους μπορεί να μη διαθέτει υψηλό μορφωτικό επίπεδο ή να μην το απαιτεί το κοινό στο οποίο απευθύνεται. Η κυριαρχία των ρηματικών συνόλων, ανεξάρτητα από το επίπεδο του πομπού ή του δέκτη, συνηθίζεται σε καθημερινές επικοινωνιακές περιστάσεις.

Η διαδικασία **μετατροπής ενός ρηματικού συνόλου σε ονοματικό** ονομάζεται ονοματοποίηση. Π.χ. Αυτός ο άνθρωπος **με εξαπάτησε**. ☞ **Η εξαπάτησή μου** προήλθε από αυτόν τον άνθρωπο.

Ι) ΧΡΗΣΗ ΕΥΘΕΟΣ Η ΠΛΑΓΙΟΥ ΛΟΓΟΥ

Στον **ευθύ λόγο** ακούμε η διαβάζουμε τα λόγια του ομιλητή / συγγραφέα όπως ακριβώς τα είπε. Άρα στον γραπτό ευθύ λόγο είναι απαραίτητα τα εισαγωγικά. Αντίθετα, **στον πλάγιο λόγο** τα ακούμε ή τα διαβάζουμε μέσω ενός τρίτου, άρα τα εισαγωγικά απουσιάζουν και αντικαθίστανται από δευτερεύουσα πρόταση.

Ο **ευθύς λόγος προσδίδει** στο κείμενο **αμεσότητα, ζωντάνια, παραστατικότητα, ευθύτητα, δραματικότητα**, αίρεται η μονοτονία. Δημιουργεί μία **σχέση οικειότητας με τον αναγνώστη**, ώστε να βιώσει άμεσα τις απόψεις που μεταφέρονται. Μετριάζει την αυστηρότητα του λόγου. Τελικός στόχος είναι **η προσοχή και το ενδιαφέρον του αναγνώστη**.

Ο **πλάγιος λόγος** είναι πιο **έμμεσος, άνευρος, αποστασιοποιημένος**, οπότε προσδίδει στον λόγο **ουδετερότητα, αντικειμενικότητα, απόσταση**. Συχνά λόγω της απόστασης **τείνει να είναι παραμορφωτικός και παραπλανητικός**.

ΙΑ) Η ΧΡΗΣΗ ΤΩΝ ΕΡΩΤΗΣΕΩΝ

Τα είδη των ερωτήσεων στον λόγο:

- Απλές – ευθείες - ερωτήσεις με στόχο να απαντηθούν
- Ερωτήσεις προσαγής με στόχο την προσαγή με ευγενικό τρόπο
- Ρητορικές ερωτήσεις, ερωτήσεις που δεν αναμένουν απάντηση από τον δέκτη

Τι προσδίδουν οι ερωτήσεις στο ύφος ενός κειμένου/ συγγραφέα γενικά:

- Προφορικότητα/ αίσθηση διαλόγου
- Υποκειμενικότητα
- Αμεσότητα/ οικειότητα
- Ζωντάνια/ παραστατικότητα/ δραματικότητα / θεατρικότητα
- Υφολογική ποικιλία / αίρουν τη μονοτονία
- Έμφαση στα λεγόμενα
- Ειρωνεία στα λεγόμενα

Ποιος είναι ο σκοπός του πομπού, όταν θέτει ερωτήματα:

- Να αναπτύξει νοερό διάλογο με το δέκτη.
- Να εκφράσει την απορία του.
- Να εκφράσει την ειρωνεία του.

- Να εκφράσει την αμφιβολία του.
- Να εκφράσει την αποδοκιμασία του.
- Να εκφράσει άγνοια ή αμηχανία
- Να κεντρίσει το ενδιαφέρον του δέκτη σε συγκεκριμένο θέμα
- Να αφυπνίσει, να προβληματίσει, να ενεργοποιήσει τον δέκτη.
- Να οδηγηθεί ο δέκτης στον εσωτερικό διάλογο, στην αυτοκριτική, στην κατανόηση των ευθυνών που του αναλογούν
- Να προκαλέσει συναισθήματα στο δέκτη (να ευαισθητοποιήσει, να συγκινήσει κ.ο.κ.).

Τι είναι οι απλές - ευθείες ερωτήσεις;

Οι ευθείες ερωτήσεις είναι ένα πολύ ισχυρό εκφραστικό μέσο. Θέτουν ένα ερώτημα προκειμένου να προετοιμάσουν τον αναγνώστη για μία θέση – άποψη που θα υποστηριχθεί στη συνέχεια. Επίσης, υπάρχει περίπτωση η ερώτηση αυτή να συνοψίζει μία θέση που προαναφέρθηκε ή τη γενικότερη θέση του κειμένου. Μπορούν, λοιπόν, να λειτουργήσουν και ως συνδετικό στοιχείο ανάμεσα σε δύο ενότητες.

Τι είναι οι ρητορικές ερωτήσεις και πώς τις αναγνωρίζουμε μέσα στο λόγο;

- Είναι οι ερωτήσεις που διατυπώνονται απλώς ως σχήματα λόγου και όχι για να απαντηθούν, καθώς οι απαντήσεις τους είτε είναι αυτονόητες είτε εντελώς περιττές.
- Οι απαντήσεις εξυπακούονται και δίνονται νοερά από τον αναγνώστη.
- Οι απαντήσεις των ρητορικών ερωτήσεων είναι συνήθως μονολεκτικές (όχι, κανένας, κ.ο.κ.) και δίνονται απερίφραστα.

Οι ρητορικές ερωτήσεις χρωματίζουν συναισθηματικά το λόγο και συνδέονται με την επίκληση στο συναίσθημα ως τρόπο πειθούς.

Αν τοποθετηθούν στην αρχή εισάγουν κατευθείαν στο θέμα. Ορισμένες φορές – όταν τοποθετούνται στη μέση του κειμένου - οι ερωτήσεις χρησιμοποιούνται από τον πομπό, για να μπορέσουμε να μεταβούμε πιο ομαλά από ένα θέμα σε ένα άλλο ή για την εισαγωγή σε νέο θέμα. Συνεισφέρουν, με άλλα λόγια, στη συνοχή (εξωτερική σύνδεση) των λεγομένων και στη συνεκτικότητα (εσωτερική σύνδεση) των νοημάτων. Όταν τοποθετούνται στο τέλος του κειμένου συμπυκνώνουν τις ιδέες του κειμένου και αφήνουν μία τελευταία εντύπωση στον αναγνώστη.

Σε ποια είδη λόγου μπορεί να συναντήσουμε ερωτήσεις;

Δεν υπάρχει περιορισμός. Μπορεί να συναντήσουμε ερωτήσεις σε δοκίμια, άρθρα, ομιλίες, επιστημονικά κείμενα, πολιτικό και δικανικό λόγο,

διαφήμιση κ.ο.κ. Αυτό που πρέπει να διερευνούμε κάθε φορά είναι ποια είναι η πρόθεση του πομπού.

ΙΒ) ΥΦΟΣ

Α/ Για να προσδιορίσουμε το ύφος ενός κειμένου ελέγχουμε τα εξής:

- Τον τρόπο χρήσης της γλώσσας, π.χ. εκφράζοντας προσωπικές εκτιμήσεις, αμεσότητα, οικειότητα με γλώσσα απλή, καθημερινή, λαϊκή, αναπαράγοντας λέξεις φράσεις προφορικές, της καθημερινότητας, χρησιμοποιώντας αναφορική ή ποιητική λειτουργία της γλώσσας. Ή από την άλλη λεξιλόγιο επίσημο, επιστημονικό με αντικειμενικότητα, ουδετερότητα κλπ
- Το λεξιλόγιο, π.χ. λέξεις με μεταφορική και κυριολεκτική σημασία, διπλή έννοια, λέξεις με συναισθηματική φόρτιση, συγκινησιακή χρήση της γλώσσας.
- Τα μορφοσυντακτικά φαινόμενα, π.χ. χρήση ενεργητικής / παθητικής σύνταξης, ευθύ και πλάγιου λόγου, χρήση ερωτηματικών προτάσεων,
- Την επιλογή ρηματικού προσώπου, π.χ. η επιλογή του α' πληθ. προσώπου σκοπεύει σε συλλογική αποδοχή των θέσεων του συγγραφέα, εκφράζει απόδοση συλλογικής ευθύνης, τονίζει την ανάγκη για δραστηριοποίηση των ιθυνόντων, η επιλογή του β' ενικού προσώπου δηλώνει αμεσότητα και πειστικότητα, η επιλογή του α' ενικού προσώπου σε συνδυασμό με καθημερινά παραδείγματα δηλώνει ύφος οικείο, προσωπικό.
- Την έκταση περιόδων. Οι σύντομες και κατανοητές περίοδοι συνήθως χρησιμοποιούνται σε απλό, λιτό ύφος. Αντίθετα, ο μακροπερίοδος λόγος με συνεχή υπόταξη και ταυτόχρονη χρήση επιστημονικού ή δύσκολου λεξιλογίου συνήθως χρησιμοποιούνται σε σοβαρό, πειστικό ύφος με σκοπό τον προβληματισμό και την αντίστοιχη πρακτική του αναγνώστη.
- Τις επικοινωνιακές περιστάσεις, δηλαδή: ποιος μιλάει, σε ποιον απευθύνεται, για ποιο θέμα και με ποιο σκοπό. Αν δηλαδή ο συγγραφέας συντάσσεται ή αντιτάσσεται με τις θέσεις που αναφέρει, αν ασκεί κριτική ή έχει σκοπό απλά να πείσει.
- Τη χρήση των σημείων στίξης και κυρίως του θαυμαστικού (!) και του ερωτηματικού (;).
- Τη χρήση ερωτήσεων

Κατά προέκταση, χαρακτηρίζουμε το ύφος ως εξής: (προσέχοντας πάντα να δικαιολογούμε την άποψή μας με κατάλληλες παραπομπές από το κείμενο).

- Καυστικό – ειρωνικό.
- Αποδοκιμαστικό
- Επιδοκιμαστικό
- Απλό – λιτό

- Σοβαρό – κείμενο προβληματισμού και ενεργοποίησης του αναγνώστη
- Προσωπικό – εξομολογητικό
- Συνδυασμός των παραπάνω

Β/ ΥΦΟΣ ΚΕΙΜΕΝΟΥ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΗΝ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΚΗ ΠΕΡΙΣΤΑΣΗ

Το ύφος είναι ο ιδιαίτερος τρόπος με τον οποίο χρησιμοποιεί κάποιος τη γλώσσα αξιοποιώντας τα ποικίλα μέσα που αυτή προσφέρει. Πρόκειται, δηλαδή, για τις γλωσσικές στρατηγικές και τεχνικές που επινοεί ο πομπός για να επενδύσει αισθητικά και σημασιολογικά τις σκέψεις του και να περάσει με τον καλύτερο δυνατό και πιο αποτελεσματικό τρόπο το μήνυμά του. Για το λόγο αυτό το ύφος και οι εκάστοτε υφολογικές επιλογές εξαρτώνται κατά βάση από την επικοινωνιακή περίσταση του λόγου.

(Σημείωση: Σε ένα κείμενο είναι πολύ πιθανό να γίνονται διάφοροι συνδυασμοί, π.χ. το ύφος να είναι απλό, οικείο, ελεύθερο... και λογοτεχνίζον, με αρκετά σχήματα λόγου.)

ΥΦΟΣ	ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΥΦΟΥΣ
Λιτό	Κυριαρχεί η παρατακτική σύνδεση και το ασύνδετο σχήμα, σύντομες περίοδοι, ενεργητική σύνταξη, απουσιάζουν σχήματα λόγου, και κυριαρχεί το απλό λεξιλόγιο
Οικείο	Κυριαρχεί η παρατακτική σύνδεση και το ασύνδετο σχήμα, ενεργητική σύνταξη, χρησιμοποιείται α', β' πρόσωπο
Λυρικό	Μεταφορική χρήση λόγου, επίκληση στο συναίσθημα
Επίσημο/ Τυπικό	Ορολογία, παθητική σύνταξη, τριτοπρόσωπος λόγος, εξεζητημένο λεξιλόγιο, μακροπερίοδος λόγος, υποτακτική σύνδεση
Σαρκαστικό	Ειρωνεία, υπαινιγμοί
Χιουμοριστικό	Καθημερινό, απλό λεξιλόγιο, στοιχεία προφορικού λόγου, ευφρολογία, σχολιασμός, υπονοούμενα, υπαινιγμοί
Εξομολογητικό	Α' πρόσωπο, παρελθοντικοί χρόνοι
Προτρεπτικό	Προτάσεις για στάση ζωής/συμπεριφορά/επιλογές, συμβουλές
Πομπώδες	Χρήση της υπερβολής, βαρύγδουπες λέξεις-εκφράσεις, πληθωρικότητα στον λόγο.
Ζωντανό	Αφήγηση σε ιστορικό ενεστώτα (δηλαδή "παρελθοντικό" ενεστώτα, χρήση ευθύ λόγου, ρητορικών ερωτημάτων, παραδειγμάτων

Πυκνό	Προσπάθεια να διατυπωθούν τα νοήματα με τη μέγιστη οικονομία λέξεων
Φροντισμένο	Σωστά δομημένο, οργανωμένη και τεκμηριωμένη η παρουσίαση επιχειρημάτων, ακρίβεια στην επιλογή του λεξιλογίου (προσεγγμένοι οι όροι, προσεγγμένες οι λέξεις συνοχής), τίποτα το περιττό.
Γλαφυρό	Κομψό, χαριτωμένο, χρησιμοποιείται κυρίως στα λογοτεχνικά κείμενα.

ΙΓ) ΑΝΑΦΟΡΙΚΗ – ΠΟΙΗΤΙΚΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

Η λέξη αν και αποτελεί το μικρότερο μέρος του λόγου, εντούτοις έχει μεγάλη βαρύτητα σε μια πρόταση, είτε στον γραπτό, είτε στον προφορικό λόγο. Γι' αυτό και καμία λέξη δεν χρησιμοποιείται τυχαία. Συχνά έχει πολλές σημασίες (πολυσημία) που εξαρτάται από τη λειτουργία της μέσα στην πρόταση.

Συγκεκριμένα αν χρησιμοποιείται με **την κυριολεκτική, λογική, αναφορική ή και δηλωτική σημασία** της ή αν με **τη μεταφορική, συγκινησιακή, ποιητική ή και συνυποδηλωτική της έννοια**. Π.χ. Η καρδιά του ανθρώπου (ο μυσ). Η Άννα τρώει πάντα την καρδιά του μαρουλιού . Έφτασε στην καρδιά του προβλήματος

• Αναφορική λειτουργία της γλώσσας

- Ο πομπός χρησιμοποιεί λέξεις ή φράσεις με την κυριολεκτική τους σημασία (δηλωτική χρήση της γλώσσας).
- Η γλώσσα λειτουργεί με λογικό τρόπο, δηλαδή απευθύνεται στη λογική του δέκτη.
- Ο πομπός αποσκοπεί στην πληροφόρηση, την ερμηνεία, την απόδειξη.
- Το ύφος γίνεται σοβαρό, επίσημο.
- Ο λόγος αποκτά αντικειμενικότητα, ακριβολογία και σαφήνεια στη διατύπωση.

• Ποιητική λειτουργία της γλώσσας

- Ο πομπός χρησιμοποιεί λέξεις ή φράσεις με τη μεταφορική τους σημασία - εικόνες, παρομοιώσεις κ.λπ. – (συνυποδηλωτική χρήση της γλώσσας).
- Η γλώσσα λειτουργεί με συνειρμικό τρόπο, δηλαδή απευθύνεται στο συναίσθημα του δέκτη.
- Ο πομπός αποσκοπεί στη διέγερση συναισθημάτων με συγκινησιακά φορτισμένο λόγο.
- Καθιστά το κείμενο άμεσο, ζωντανό, παραστατικό και πιο ενδιαφέρον.
- Τα μηνύματα είναι πιο κατανοητά και πιο αποτελεσματικά.
- Ευαισθητοποιώντας το αναγνωστικό κοινό εκείνο έρχεται πιο κοντά στον προβληματισμό του συγγραφέα.

- Ο λόγος αποκτά πρωτοτυπία, ποικιλομορφία και περιορίζεται η μονοτονία.

ΙΔ) ΣΧΗΜΑΤΑ ΛΟΓΟΥ

- Αλληγορία
- Αντίθεση
- Ειρωνεία
- Επανάληψη
- Μεταφορά
- Παρομοίωση
- Προσωποποίηση
- Σχήμα κύκλου
- Υπερβολή